

Научный вестник Бухарского государственного университета
Scientific reports of Bukhara State University

11/2023

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTI

11/2023

MUNDARIJA *** СОДЕРЖАНИЕ *** CONTENTS

TILSHUNOSLIK *** LINGUISTICS *** ЯЗЫКОЗНАНИЕ

G'aniyeva O.X., Sattarova A.S.	O'zbek va ingliz tillarida so'z yasalishi hodisasining o'ziga xos va umumiy jihatlari	4
Radjabova M.A.	Teolingvistikada "Asmaaul Husna"ning semantik tahlili	9
Jo'rayeva M.M.	Gazeta sarlavhalarining tasnifi va funksiyalari (fransuz gazetalari misolida)	16
Abduqodirova Y.S.	Gapni komponent va sintaksemalarga ajratib tahlil qilish aniqlovchi, to'ldiruvchi va hol talqinida	21
Ganieva O.Kh., Akhmedova A.A.	Edwidge Danticat's mastery in indirect characterization ("The bridal seamstress")	25
Jo'rayeva M.M.	Fransuz gazeta sarlavhalarida pretsedentlik hodisalari	30
Adizova N.I.	O'xshatishlar – milliy-madaniy qarashlar ifodasi	34
Sadullayeva N.A., Azimova Sh.I.	The notion of "Family discourse" and its place in the system of english and uzbek family relations	39
Fayziyeva A.A.	Ingliz tilida inson ongi va aqliy faoliyati bilan bog'liq konseptual metaforalarning o'zbek tiliga tarjimasi	46
Ibrahim C.	The communicative repertoire in times of globalization	51
Ikromova L.B.	Maqol va matallarning qiyosiy chog'ishtirma tahlili (fransuz va o'zbek maqol va matallari misolida)	57
Rustamova D.	Ensiklopedik lug'at maqolasining o'ziga xosligi	63
Сафарова М.Ж.	Методы исследования и анализа политического дискурса	69
Содикова Н.Г.	Немис тилида аспектвал маъноли аналитик характерга эга бирикмаларнинг турлари ва асосий белгилари	74
Axmedova M.B.	"Spirituality" semantik maydon sifatida: kategoriya, konsept va leksik birlik	80
Faleeva A.V.	The investigation of the modern colloquial english language in the perspective of level interpretation	88
Туракулова З.М.	О некоторых особенностях фразеологических новообразований в интернет-пространстве	96
Саидкулова М.	Анализ лексического состава русского языка: проблема сохранения и утраты слов в современности	100
Мухаммадиев Ш.М.	Современное использование русского языка в образовательной сфере Узбекистана	105
Ахмедова А.Х.	Закономерности вхождения новых слов в систему словообразовательных гнезд русского языка (на материале сетевых текстов)	109
Karimov R.A., Tursunova M.R.	O'tkir Hoshimovning "Dunyoning ishlari" asari tarjimasida parallel korpus prizmasi tahlilida asliyat muammosi tadqiqi	114
Matyakubov O.Q.	Tilshunoslikda modus, modallik hamda diktum kategoriyalarining o'zaro bog'liqligi	121
Petrova N.E., Koziyeva I.K.	Qadimgi rus ismlari	126

O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA SO‘Z YASALISHI HODISASINING O‘ZIGA XOS VA UMUMIY JIHLARI

G‘aniyeva Orzigul Xayriddinovna,
Buxoro davlat universiteti ingliz adabiyoti
va tarjimashunoslik kafedrasi dotsenti, PhD
Sattarova Adiza Salimovna,
Buxoro davlat universiteti 2-bosqich magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada o‘zbek va ingliz tillaridagi so‘z yasash hodisasi o‘zaro taqqoslanadi, so‘z yasalishi jarayoni – derivatsiyaning morfemalar qo‘shiluvini bilan bog‘liqligi tufayli, u morfologiya, aniqrog‘i morfemika bilan aloqadorligi, yasovchi morfema bilan asos morfemaning qo‘shiluvini natijasida yangi leksema vujudga kelishi, o‘zbek va ingliz tillarida so‘z yasalishi o‘rtasidagi farqlar mavjudligi, o‘zbek va ingliz tillarida ko‘p uchraydigan prefiks va suffiks haqida mulohaza yuritiladi.

Kalit so‘zlar: til, so‘z yasalishi, derivatsiya, morfologiya, morfemika, prefiks, suffiks.

ОСОБЫЕ И ОБЩИЕ АСПЕКТЫ СЛОВООБРАЗОВАНИЯ В УЗБЕКСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация. В данной статье сравнивается явление словообразования в узбекском и английском языках. Процесс словообразования - деривация связан с присоединением морфем, он связан с морфологией, точнее с морфемикой, образованием морфемы и базовая морфема, образование новой лексемы в результате сложения, наличие различий между словообразованием в узбекском и английском языках, приставок и суффиксов, общих для узбекского и английского языков.

Ключевые слова: Язык, словообразование, словообразование, морфология, морфемика, префиксы, суффиксы.

SPECIFIC AND GENERAL ASPECTS OF WORD FORMATION IN UZBEK AND ENGLISH LANGUAGES

Abstract. In this article, the phenomenon of word formation in Uzbek and English languages : the process of word formation - derivation is concerned with the addition of morphemes, which is related to morphology, more precisely, morphemics, the formation morpheme and the base morpheme. The creation of a new lexeme as a result of addition, the differences of word formation in Uzbek and English languages, common prefixes and suffixes in Uzbek and English languages are analyzed.

Key words: Language, word formation, derivation, morphology, morphemics, prefixes, suffixes.

“O‘z tilini hurmat qilgan ma‘rifatli xalq boshqalarning tiliga ham chuqur hurmat bilan qaraydi”.

Sh.M.Mirziyoev.

Kirish. Ma‘lumki, har qanday til o‘zining ichki qonuniyatlariga bo‘ysunadi, shuningdek, tashqi omillar ta‘siriga duch keladi. Shubhasiz, o‘zbek tili ham bundan mustasno emas. Asrlar davomida tilimiz o‘zining ichki imkoniyatlari va tashqi manbalar ta‘sirida qator o‘zgarishlarga uchrab kelmoqda. Hayotning barcha sohalarida ro‘y berayotgan o‘zgarishlar, yangilik va yutuqlar tilda o‘z ifodasini topishi tabiiy. Hayotdagi o‘zgarish, yangilik va yutuqlar esa, avvalo, xalqning ong-u tafakkuri, intellektual salohiyati, turmush jabhalaridagi mehnatlari va turli ijodiy izlanishlarining mahsuli hisoblanadi. Mazkur omillar sabab, bugungi kunda o‘zbek tili lug‘at tarkibining tobora kengayib, boyib borayotganligi, iste‘mol doirasi va nufuzi ortib borayotganligi ham sir emas. O‘zbek tilshunosligining hozirgi taraqqiyotiga nazar tashlar ekanmiz, avvaldan tilda mavjud bo‘lgan yoki bugungi kunda kuzatilayotgan u yoki bu til yoki nutq hodisalari ularning nomlanishidan tortib, ichki mohiyatigacha zamon talablariga muvofiq, yangicha yondashuvlar asosida o‘rganilayotganligining guvohi bo‘lamiz. Ma‘lumki, tilda mavjud bo‘ladigan har qanday yangi so‘z, o‘zining boshlang‘ich shaklini nutqdan oladi va shu bilan yasama so‘zning nutqqa qaramligi o‘z nihoyasiga yetadi. Tilshunoslikda morfema termini joriy etilguniga qadar so‘z yasash hodisasining talqini so‘z ma‘nosi va shakllari bilan bog‘liq holda tadqiq etib kelingan. Morfemalarning alohida til birligi sifatida ajratilishi so‘z strukturasiidagi so‘z yasovchi va shakl yasovchi kabi funksional qismlarni farqlashda alohida ahamiyat kasb

etgan. Buning natijasida o'tgan asrning 60-yillariga kelib so'z yasalishining morfologik hodisalar bilan bog'liq alohida hodisa ekanligi haqidagi g'oyalar ilgari surila boshlandi.

Darhaqiqat, bir obyekt turli tomondan qaralib, turlicha baholanishi mumkin. Jumladan, o'zbek tilshunosligida birinchilar qatorida so'z yasalishi bo'yicha maxsus tadqiqot olib borgan A.G'ulomovning 50-yillarda e'lon qilgan maqolalaridan birida so'z yasalishi tadqiqotining bu davrdagi holatiga quyidagicha baho beriladi: "So'z yasalishi masalasini biz hozirgacha morfologik planda qarab kelimiz, holbuki, so'z yasalishi qanday bo'lmasin, biror usul bilan yangi so'z hosil qilishdir. Demak, u leksika - so'z bahsiga qarashlidir. Eski grammatik ta'limotga ko'ra, so'z yasalishi va so'z o'zgarishi morfologiyada qaralardi. Haqiqatda esa, bular formal jihatdan o'xshash, funksional jihatdan boshqa-boshqa hodisadir: birinchisi-leksik hodisa, ikkinchisi-sintaktik hodisadir", - deb yozgan edi [2]. Shunday qilib bugungi kunda so'z yasalishi tilshunoslikning alohida bo'limi bo'lib, u ikki xil ma'noda qo'llanmoqda: 1) umuman yangi leksik ma'noli so'z hosil qilish; 2) tilshunoslikning so'z yasalishi bilan bog'liq hodisalarni o'rganuvchi bo'lim. Tadqiqotchilarning ba'zilar so'z yasash deganda qanday usul bilan bo'lsa-da, yangi so'z hosil qilish tushunilavermaydi, deb hisoblashadi va so'z yangi ma'no kasb etishi natijasidagina yangi so'z paydo bo'lishini ta'kidlashadi: *ishbilarmon* so'zi yangi ma'no kasb etdi, deylik. Bu o'rinda yangi so'z yasalishi yo'q. Demak, so'z yasalishi, yasama va yangi ma'no kasb etgan so'zlarning leksemalashuvi hodisalarini farqlash lozim. So'z yasalishi til taraqqiyoti natijasi sifatida tarixiylik va zamonaviylikka daxldor bo'ladi. Shu boisdan tarixiy va sinxron so'z yasalishi hodisalarini farqlash lozim (*qishloq-tarixiy, texnikaviy*- zamonaviy so'z yasalishi). Hozirgi so'z yasalishida yasama so'z bilan derivatsion (so'z yasash) qolip orasida aloqa mavjud bo'lib, qolipning shakily va mazmuniy tomoni hosila so'zda o'z izlarini qoldirgan bo'ladi.

Muammoning o'rganilganlik darajasi. Aytish joizki, o'zbek tilshunosligida chuqur va atroflicha tadqiq etilgan bu masala turkiyshunoslik, rus, ingliz tilshunosligida ham anchagina murakkab, keng qamrovli masalalardan hisoblanadi. Juda ko'p ilmiy asarlarda so'z yasalishi grammatikaga tegishli deyilsa, ba'zi bir adabiyotlarda leksikologiyaning bir qismi sifatida tatbiq etiladi. So'z yasalishining leksik hodisa sifatida talqin etilishi ingliz tilshunosligida kengroq tus olganligini A.I.Smirnitskiy, I.V.Arnold, T.I.Arbekova kabi olimlar tomonidan chop ettirilgan qo'llanmalarda hodisaning leksikologiya tarkibida keltirilishida ko'rish mumkin [3]. Y.S.Stepanov tomonidan chop etilgan "Структура французского языка" nomli tadqiqotda esa so'z yasalishi alohida bo'lim sifatida beriladi [4]. So'z yasalishining zamonaviy maqomga ega bo'lishida o'zbek tilshunosligida U.Tursunov, Z.Ma'rupov, A.G'ulomov, A.Hojiev, A.Madrahimov kabi olimlarning ilmiy izlanishlari alohida ahamiyat kasb etgan bo'lsa, umumiy tilshunoslikda I.I.Kavalik, N.D.Arutyunova, M.Doklul, G.O.Vinokur, N.A.Yanko-Trinskaya, A.N.Tixonov, E.S.Kubryakova, V.V.Lopatin, N.M.Shanskiy kabilar tomonidan olib borilgan ilmiy izlanishlar muhim o'rin tutganligi qayd etiladi [5].

Tadqiqotning usullari. Tadqiqot mavzusini yoritishda qiyosiy tahlil, struktural tahlil, sintaktik derivatsiya usullari tahlilidan foydalanildi.

Muhokama va natijalar. O'zbek tilshunoslarining xulosalariga ko'ra, o'zbek tilida so'z yasalishi bir necha usul(yo'l)lar yordamida amalga oshadi: affiksatsiya, kompozitsiya, konversiya, semantik usul, fonetik usul kabi. Bu o'rinda so'z yasalishi uchun umumiy belgi yangi leksema hosil qilish hisoblanadi. Usullar orasida, asosan, ikki usul anchagina mahsuldor hisoblanadi: 1. Affiksatsiya. 2. Kompozitsiya. Affiksatsiya morfologik usul hisoblansa, kompozitsiya sintaktik usul hisoblanadi. O'zakka so'z yasovchi qo'shimcha qo'shish orqali yangi leksik birlik hosil qilish affiksatsiya usuli bilan so'z yasashdir. Masalan: *mevali daraxt, soqolli yigit, mashaqqatli ish, serhosil yer, unumdor tuproq* kabi birikmalardagi *mevali, soqolli, mashaqqatli, serhosil, unumdor* so'zlari yasama so'zlar bo'lib, ular *meva, soqol* o'zaklariga *-li, hosil* o'zagiga *-ser, unum* o'zagiga *-dor* affiksalarini qo'shish orqali yasalgan so'zlardir. Ikki va undan ortiq so'z formalarining (ko'pincha mustaqil so'zlarning) qo'shilib bir so'zga aylanishi kompozitsiya usuli bilan so'z yasash hisoblanadi. Masalan: *belbog', suvosti, uchburchak, oshqozon, suvilon, mehmondo'st, so'z boshi, balandparvoz, bir yuz besh, ahd qilmoq, bir oz, temir yo'l* va boshqalar.

Ingliz tilida ham so'z yasalishining semantik, fonetik, abbreviatsiya, affiksatsiya, konversiya, kompozitsiya kabi usullari mavjud. Bu usullar (ba'zi hollarda o'zbek tilidagi kabi) davriy nuqtayi nazardan ikki guruhga ajratiladi: 1) tarixiy (diaxron) yasalish: semantik, fonetik, abbreviatsiya, konversiya, kompozitsiya usullari; 2) zamonaviy (sinxron) yasalish: affiksatsiya usuli. Ta'kidlash joizki, har ikkala tilda affiksatsiya usulida so'z yasalishi anchagina umumlidir. Ingliz va o'zbek tillarida affiksatsiya usuli bilan so'z yasalishi umumadabiy til leksik birliklarini hosil qiluvchi ayni so'z yasovchi qo'shimchalar hamda so'z yasovchi qoliplar yordamida amalga oshiriladi. Shuningdek, ingliz va o'zbek tillarida affiksalar qo'shilish o'rniga ko'ra prefiks(old qo'shimcha) hamda suffiks(ort qo'shimcha) xarakterida bo'ladi. Ushbu tillarda yasama so'zlar prefiksatsiya va suffiksatsiya usullari bilan hosil qilinadi va bular so'z yasalishining faol usullari hisoblanadi. Chunki o'zbek tilida yasama so'z mustaqil ma'noli tub so'zdan yasaladi. Xuddi shu usul

orqali soʻz yasalishi ingliz tilida ham amalga oshadi. Masalan: work+er, teach+er, collect+or, engine-er, ish-chi, spotr-chi, aql-li, sholi-kor, osh-paz kabi. Shu oʻrinda bugungi kunda zamonaviy tilshunoslikda tez-tez uchratayotganimiz “derivatsiya”, “derivatsion hodisa” atamaları xususida quyidagicha izohlarni keltirishni joiz hisobladik. Tilshunoslikda “derivatio” lotincha “derivatio” – tayinlash, hosil qilish, yaʼni boshlangʻich sifatida qabul qilingan boshqa birliklar asosida hosila deb ataladigan baʼzi til birliklarini yaratish jarayonidir. Tor maʼnoda, derivatsiya, masalan, affiksatsiya yoki soʻz shakllanishi tufayli ildizning “kengayishi” kabi til birliklarini shakllantirishning oddiy jarayonlarini anglatadi. Masalan, ingliz tilida “black” va “board” soʻzlarining qoʻshilishidan “blackboard” yasama soʻzi hosil boʻladi. Demak, morfologiyada derivatsion hodisa - bu eski soʻzdan yangi soʻz yasash jarayoni boʻlib, odatda old qoʻshimcha yoki ort qoʻshimcha qoʻshish orqali soʻz yasashdir. Derivatsiya qonunlari til va nutqning barcha birliklariga taalluqli boʻlib, tilshunoslar tomonidan olib borilayotgan tadqiqotlarning ilmiy va amaliy obyekti sifatida oʻrganilmoqda. “Derivatsion morfologiya yangi soʻzlarning tuzilishini tartibga soluvchi tamoyillarni oʻrganadi, soʻz jumlada oʻynashi mumkin boʻlgan oʻziga xos grammatik rolga ishora qilmaydi. Bu jarayon tufayli yangi soʻzlarning shakllanishini koʻramiz, ular har biri oʻziga xos grammatik xususiyatlarga ega boʻlgan soʻzlardir”,⁵– deb baholanadi tilshunos S. D.Katsnelson tadqiqotlarida (Кацнельсон С.Д. Категории языка и мышления. Из научного наследия, М., 2001.). Derivatsion nazariya lingvistik kontekstda eng talabchan hisoblanadigan nazariyalardan biridir, chunki bu E. S. Kubryakovaning fikricha, tilshunoslik yoʻnalishida zamonaviy rivojlanish tamoyillariga toʻliq mos keladi⁶ (A.Z. Vakhobovna, F.X. Xayrulloevich. About Borrowing Phraseological Units and their Study in Uzbek Language. International Journal of Culture and Modernity 14, 61-67.). Darhaqiqat, tilning tabiati va nutq faoliyatini oʻrganishda derivatologiyada til jarayonini birmuncha toʻliq tushuntirish imkoniyati mavjud. Derivatologiya bir qator nazariy muammolarni hal qilishda, inson ongini diqqat markaziga qoʻyishda qulaylik yaratadi. Shuningdek, derivatologiyaning lingvokognitologiya, tekstologiya, nutq lingvistikasi kabi yangi tilshunoslik yoʻnalishlarini shakllantirishda asos boʻlib xizmat qilishi haqida tilshunos S. D.Katsnelson tomonidan asosli tarzda qayd etiladi. Shuni ham taʼkidlash joizki, ingliz tilida soʻz yasalishi baʼzan semantik oʻzgarishlarga qiyoslanadi. Maʼlumki, prefikslar - bu boshqa maʼnoli yangi soʻz yaratish uchun soʻz boshiga qoʻshadigan qoʻshimchalar. Shuningdek, ular soʻzni salbiy yoki vaqt, joy yoki uslub munosabatlarini ifodalashi mumkin. Mana bir nechta misollar: *impossible*, *untrue*, *unacceptable*, *uncertain*. Suffikslar – bu soʻz oxirida qoʻshiladigan harf yoki harflar guruhi boʻlib, yangi soʻz hosil qiladi. Masalan: *useful*, *forgetful*, *undestandable*, *responsible*, *accurate*, *familiar*.

Tilning soʻzlarni soʻz yasalishi toʻplamiga jamlashdek imkoniyatini qanday izohlash va tushuntirish mumkin, degan haqli savol tugʻiladi. Bu savolga javob izlab, tilshunoslik derivatsiyani oddiy xususiyat emas, balki butun bir jarayon deb hisoblaydi. Bu jarayon olimlarni tilning rivojlanishini turli nuqtayi nazarlar asosida tahlil qilishga chorlaydi. Demak, soʻz yasalishi va umuman, derivatsion hodisalar, avvalo, nominativ ehtiyojni qondirish uchun xizmat qiladi. Bu ehtiyoj esa har doim ham yasama soʻz maqomidagi birliklar hisobigagina qondirilmaydi. Zero, soʻz yasalishi bilan bir qatorda, semantik derivatsiya hodisasi ham ana shunday ehtiyoj uchun xizmat qiladi. Aynan ana shu omillar tilshunoslikda yasalish, shakllanish hodisalarini oʻrganishda soʻz yasalishiga nisbatan kengroq qamrovli derivatsion tamoyilning tatbiq etish zaruratini keltirib chiqardi. Derivatsiya tushunchasi bugunga qadar soʻz yasalishi tushunchasining mantiqiy sinonimi sifatida qoʻllanib kelingan edi, chunki ularning asosiy tamoyili mushtarakdir. Lekin soʻz yasalishi va derivatsiya hodisasi bir-biridan tubdan farq qiladi. Derivatsiya soʻz yasalishiga nisbatan keng qamrovlidir.

Bugungi kunda ilm-fan, ijtimoiy-siyosiy va madaniy hayot, shuningdek, taʼlim, sanʼat, sport, tibbiyot, tadbirkorlik, biznes, marketing, reklama, arxitektura va dizayn, turli kasbiy sohalar rivoji, zamonaviy axborot va information texnologiyalari sohalaridagi izlanishlar, yangilik va kashfiyotlar, islohtlar va taraqqiyot odimlari til xazinasida yangi terminologiya shakllanishiga olib kelmoqda. Mazkur hodisalar soha mutaxassisleri, koʻp yil tajribaga ega olimlar, izlanuvchan tadqiqotchilar va til bilimdonlarining nazaridan chetda qolishi mumkin emas, albatta. Fikrimizning dalillari sifatida bir nechta zamonaviy tadqiqotlar xususida toʻxtalishni joiz topdik. Jumladan, Buxoro tilshunoslik maktabi olimlaridan tilshunos Shaxnoza Vosiyevaning “Ingliz va oʻzbek tillarida soʻz yasash usullari” monografiyasida soʻz yasovchi affikslarning bir qator xususiyatlari anchagina keng tahlil qilingan: Olima tomonidan baʼzi affikslarning bir xil maʼnodagi, baʼzilarining turli maʼnodagi soʻzlar yasashi asoslab berilgan: “...Masalan, -soz affiksi bir xil maʼnodagi ot yasasa (asbobsoz, soatsoz kabi), -chi affiksi bir necha xil maʼnodagi otlar yasaydi (traktorch, sportchi, neftchi; jinoyatchi, tuhmatchi va b.). Baʼzi affikslar bir turkumga oid soʻz yasasa, ayrim affikslar har xil turkumga oid soʻz yasaydi: arava-kash (ot)— pastkash (sifat); bedavo (sifat)—betinim (ravish). Soʻz yasovchi affikslar oʻzbek tilida, asosan, suffiks harakterida boʻlib, boshqa tillardan oʻzlashgan soʻzlarda boshqa tillardan oʻtgan, oʻzak oldiga qoʻshiluvchi affikslar ham uchraydi: begʼaraz, noxush, notinch, antidemokratiya kabi. Oʻzga tildan oʻtgan maʼlum soʻzlar tarkibida affikslar ham uchraydi: begʼaraz, noxush, notinch, antidemokratiya kabi”. Tadqiqotchi tomonidan

ingliz tilida ot yasovchi qo'shimchalarning ko'plari grek, lotin, italyan, ayniqsa, fransuz tillaridan o'tganligi, ular o'zbek tiliga rus tili orqali kirib kelgani va har ikki tilda ham faol qo'shimcha sifatida ishlatilayotgani asoslab beriladi. Shuningdek, ingliz va o'zbek tillarida meliorativ terminlarning affiksatsiya usuli bilan yasalishi mavzusida Qarshi davlat universiteti tadqiqotchisi M.Omonovning ishlari e'tiborga loyiqdir. Tadqiqotchi tomonidan termin yasalishida ishtirok etadigan affikslar vositasida kasb-kor, jarayon, obyekt va hududga xos xususiyat, belgi va harakatni bildiruvchi so'zlardan ot, sifat, fe'l so'z turkumiga oid so'zlar yasalishi atroflicha o'rganilgan. Melioratsiya sohasiga oid drenajchi, kollektorchi, sho'rlash, melioratsiyalash, meliorativlik, botqoqlik, qorlik, do'nglik, soylik, chuqurlik, loyqalik, namlik, yemirilganlik, cho'kmalik, bug'lanuvchanlik, cho'kuvchanlik, o'p'qonlik atamalarining yasalishi tadqiq etilib, affiksatsiya usuli bilan hosil bo'lgan meliorativ terminlar har ikkala tilda qiyoslangan va bu terminosistemada o'zbek tilida -lik, -chi, ma,- sh(-ish), -gich orqali termin yasalishi juda keng tarqalganligi; -im, -in, -iq, -ik, -indi, -ni, -gi, -ga, -a, -vich kabi so'z yasovchi qo'shimchalar vositasida faollik kuzatilmaligi asoslangan.

Aytish joizki, ingliz tilida o'zakdosh so'zlar derivatsiyasi potentsiali o'zbek tilidagi o'zakdosh so'zlar derivatsiyasi potentsialiga nisbatan miqdor jihatidan boy. O'zakdosh so'zlarning predloglar bilan birikib hosil qilgan so'z birikmasi boshqa so'zlarning predloglar bilan birikib hosil qilgan erkin so'z birikmalaridan biroz farqlanadi. Buning boisi otlashgan fe'l yoki fe'llashgan ot o'zining birlamchi holatidagi ayrim bo'yoqlarni saqlab qolishidadir. Bu xususiyat o'zakdosh bo'lmagan so'zlar bilan yasalgan birikmalarda kuzatilmaydi. Demak, o'zakdosh so'zlardan kontekstda va nutqiy jarayonda unumli foydalanish nutqning mazmunini boyitishga, fikrning yanada ta'sirchanligiga erishishga xizmat qiladi. Shuning uchun ham o'zakdosh so'zlar semantikasini, ulardagi yasalish strukturasi turli tillar kesimida qiyosiy jihatdan o'rganish borasida tadqiqotlar ko'payib bormoqda.

Xulosa. Ma'lumki, mamlakatimizda so'nggi yillarda chet tillarni o'rganish tizimini, fan va ta'limni amaliyot bilan uzviy integratsiya qilish jarayonlarini takomillashtirish, derivatsiya hodisasi, uning turlari va qamrov darajasi sintaktik hamda semantik jihatdan atroflicha, boy lingvistik materiallar asosida tadqiq qilish, xususan, ilg'or xorijiy tajribalarga tayangan holda ingliz tili bilan chog'ishtirma tadqiq qilishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Mazkur ishimizda derivatologiya masalalarining bugungi kunda tilshunoslikning barcha sathlarida kuzatilayotganligi haqida qisqacha to'xtaldik. Derivatologiya muammolari tilning boshqa sathlariga nisbatan sintaktik sathida tadqiq etilishi faolroq ekanligiga amin bo'ldik. Albatta, fanda vujudga kelgan har qanday yangicha qarash qisqa davr ichida va birato'la mukammallik kasb etmaydi, o'z navbatida, tatbiq etilgan har qanday yangilikni mutlaq mukammal deb bo'lmaydi. Buning o'ziga xos dalilini so'z yasalishining goh morfologik, goh leksik hodisa sifatida talqin etilishi misolida kuzatish mumkin. Ta'kidlash joizki, tilshunoslik fani taraqqiyotining bugungi manzarasiga qaraganimizda hozirga qadar til sathlarining har biri anchagina chuqur va atroflicha keng o'rganildi. Biroq boshqa fanlar qatori tilshunoslik ham doimiy taraqqiyotda ekanligini hayotning ozi ko'rsatmoqda. Bu esa, erishilgan yutuqlar, muvaffaqiyatlar bilan chegaralanib qolmaslikni taqozo etadi. Zero, davr talabi, fan taraqqiyoti amalda mukammal sanalib kelinayotgan tadqiqotlarimizni ham qayta taftish qilishni, ularni yangi ma'lumotlar bilan to'ldirish, boyitishni talab qiladi. Betimsol olam, kishilik dunyosining kashf qilinmagan, o'rganilishi kutilayotgan qirralari hali anchagina bo'lib, o'z tadqiqotchilarini kutmoqda.

ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoev Sh.M. *Yangi O'zbekiston strategiyasi*. –T.: "O'zbekiston" nashriyoti, 2021. –B.35
2. Нурмонов А. *Ўзбек тилишунослиги тарихи*.-Т.,2002. 194-бет.
3. Смирницкий А.И. *Лексикология английского языка*. -М., 1956. -С.65;
4. Нурмонов А. *Ўзбек тилишунослиги тарихи*.-Т.,2002, 194-бет;
5. Зенков Г.С. *Вопросы теории словообразования*. –Фрунзе, 1969. –С.3.
6. Арнольд И.В. *Лексикология современного английского языка*. -М., 1959. –С. 128;
7. *Khayriddinova G. O. "East of eden" romaniida qaxramonlar hulq-atvoriga jamiyat fikrining ta'siri //Scientific reports of bukhara state university. – C. 146.*
8. *Ganiyeva O. K. H., Rajabova Z. T. The Analysis of Loneliness theme in of Mice and Men //Miasto Przyszłości. – 2023. – T. 31. – C. 157-159.*
9. *Ganieva O. K. H., Aminova N. B. John steinbeck's "discontent" over the social problems //Gospodarka i Innowacje. – 2022. – T. 23. – C. 146-148.*
10. Арбекова Т.И. *Лексикология английского языка*.-М.,1977.-С.38.
11. *Sadullaev F. B. The importance of giving feedback in EFL classes //Теория и практика современной науки. – 2018. – №. 11 (41). – C. 404-406.*

LINGUISTICS

11. Sadullaev F. B., Kudratova S. O. *The benefits of extensive reading programme in language teaching* // *Мировая наука*. – 2019. – №. 2 (23). – С. 48-50. Кацнельсон С.Д. *Категории языка и мышления. Из научного наследия*, М., 2001.
12. Vakhobovna A.Z., Xayrulloevich F.X.. *About Borrowing Phraseological Units and their Study in Uzbek Language*. *International Journal of Culture and Modernity* 14, 61-67.
13. Vosiyeva Sh. *Ingliz va o'zbek tillarida so'z yasash usullari, monografiya*. Buxoro., 2021.
14. Omonova M. *Ingliz va o'zbek tillarida meliorativ terminlarning affiksatsiya usuli bilan yasalishi*. *BuxDU Ilmiy axborotnomasi*. 2020-yil, 6-son (124). 66-bet.